

ИСТОРИЧЕСКИЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СИНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ В СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОМ ЗНАНИИ

Лукашевич С. Ю., Груба Д. И.

Проанализированы исторические и теоретические предпосылки и исходные положения применения синергетической парадигмы в социально-гуманитарном знании. Предпринята попытка определить, что предметом социальной синергетики охватываются все этапы универсального процесса самоорганизации общества как процесса эволюции порядка: возникновения, развития, самоусложнения и разрушения, т. е. весь цикл развития системы в аспекте ее структурного упорядочения.

Ключевые слова: синергетика, самоорганизация, социальная синергетика, методология.

THE HISTORICAL AND THEORETICAL BASES OF USE OF SYNERGETIC PARADIGM IN SOCIAL AND HUMANITARIAN KNOWLEDGE

Lukashevich S. Y., Gruba D. I.

Work is devoted to the analysis of historical and theoretical preconditions and starting positions of application of a synergetic paradigm in social and humanitarian knowledge, attempt to define is made that the subject of social synergetics covers all stages of universal process of self-organization of society as process of evolution of an order: emergence, developments, self-complications and destructions, that is all cycle of development of system in aspect of its structural streamlining.

Key words: synergetics, self-organization, social synergetics, methodology.

УДК 3.34.340

В. В. Горленко, аспірант

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто філософсько-правові погляди українських учених на питання участі народу в управлінні державою та процес історичного розвитку виборчої системи України. Проаналізовано чинне виборче законодавство, визначено його основні недо-

ліки. Проведено огляд процедури виборів парламенту та місцевих органів самоврядування України. Надано пропозиції щодо можливих шляхів удосконалення українського виборчого законодавства з урахуванням розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: вибори, виборча система, громадянське суспільство, народне представництво, місцеве самоврядування.

Актуальність проблеми. Виборчий процес – це механізм реалізації права громадян на участь в управлінні державою. Складність зазначеного механізму полягає у забезпеченні дотримання законності та об'єктивності під час проведення виборів. Як показує практика, саме ці два питання найбільш проблематичні. Для України вони є доволі актуальними, оскільки, по-перше, у нашій державі формується громадянське суспільство, а об'єктивні вибори є запорукою утвердження такого суспільства; по-друге, українське виборче законодавство зазнає постійних змін, які здійснюються у зв'язку з відсутністю єдиного підходу до правил виборчого процесу серед законотворців.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблемні питання виборчого процесу та їх вплив на розвиток громадянського суспільства досліджували багато відомих українських та зарубіжних учених, зокрема Є. Бистрицький, В. Бебек, О. Голіченко, В. Журавський, Б. Кістяківський, Л. Козодой, М. Драгоманов, О. Корнієвський, С. Кравченко, К. Мюллер, А. Ослунд, Т. Парсонс, Т. Розова, О. Сушко, Ю. Тодика, О. Опалько, Ю. Якименко, В. Якушик. Проте залишаються невисвітленими у повному обсязі питання забезпечення рівних можливостей участі представників усіх верств суспільства у виборах.

У зв'язку із зазначеним **мета** статті – визначення основних прогалин у законодавстві, які є перешкодами для реалізації усіма громадянами України своїх виборчих прав, а також надання пропозицій щодо можливих шляхів їх заповнення на основі проведення філософсько-правового аналізу та вивчення історичних передумов становлення української виборчої системи з урахуванням основних закономірностей розвитку громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб визначити сучасний стан виборчої системи, доцільно вивчити історію її формування. Сучасна система виборів в Україні бере свій початок з 1870 р., коли було прийнято «Міське положення», яким встановлювалася система міського самоврядування в українських містах та виборча система. З огляду на норми зазначеного нормативно-правового акта закріплювався принцип надання виборчих прав усім мешканцям Києва незалежно від їх майнового стану чи соціального походження. Проте у роз'ясненнях до «Міського положення» наголошувалося на тому, що основою для мандата у Міській думі має бути не особиста, а майнова зацікавленість в облаштуванні міста з боку його жителів. Говорячи простою мовою, перевага надавалася кандидатам і виборцям, які були у межах матеріального добробуту, а тому не всі мали можливість бути обраними та обирати. Фактич-

но принцип рівності виборчих прав просто нівелювався. Це робилося шляхом поділу електорату на три групи – курії: за два місяці до майбутніх виборів оприлюднювали список городян, які мали виборчі права. До таких належали піддані не молодше 25 років, чисті перед законом, тільки чоловічої статі, які або володіли нерухомістю в межах міста, або утримували торговельно-промислові підприємства, або мали свідоцтва роздрібного торговця чи прикажчика. Цей список не пізніше ніж за місяць до виборів затверджувався і впроваджувався в порядку зменшення виплачуваних виборцями на користь міста податків і зборів. Потім зверху донизу відраховувалася група – курія найбагатших. Критерієм такого відрахування була сума сукупного податку, яка мала одну третину загальноміської суми. Кожна група – курія зі свого складу обирала третину гласних, тобто майбутніх депутатів Миської думи. За такої системи участь у виборах могли взяти всього лише три-чотири киянина з 100. При цьому жінкам не дозволялося брати участь у виборах, але заможні киянки могли делегувати своє виборче право комусь із чоловіків, яким особисті статки не дозволяли брати участь у виборах. 1892 р. до «Миського положення» було внесено зміни, якими дрібних торговців і прикажчиків позбавили виборчих прав. У такий спосіб коло виборців було звужено лише до 1 % киян [8, с. 10]. Крім того, було скасовано розподіл за групами – куріями, замість яких запроваджено територіальні дільниці (прототип сучасних виборчих округів). Кожна дільниця делегувала обумовлену кількість депутатів до Миської думи. У зв'язку з тим, що місце у Миській думі Києва дозволяло українським підприємцям лобювати свої ділові інтереси, деякі кандидати у депутати не гребували застосуванням підкупу виборців і так званою анти-агітацією. Одна із київських газет того часу писала: «Збирання довіреностей, споювання, дармове частування виборців, наклепи, які практикуються найбільш нищими хижацькими елементами – пройдисвітами, беруть гору...» [8, с. 12]. 1905 р. було запроваджено Державну Думу як головний законодавчий орган країни, і значна частина населення України отримала право обирати депутатів до неї на загальнодержавних виборах. Але як і на місцевому рівні, так і на загальнодержавному виборчі права залежали від матеріального статусу. Так, великі землевласники або домовласники користувалися виборчими правами без будь-яких перешкод. За заможних жінок голосували їхні чоловіки або сини. Робітникам надавалося право голосувати лише у випадку, коли вони представляли великі підприємства. Крім того, виборче право було не прямим, а за посередництвом виборщиків. Пізніше правила було змінено на такі, якими було зміщено пропорцію представників в Думі на користь поміщиків і багатих городян.

Ситуація з рівноправністю виборчих прав поліпшилась лише за часів Української Народної Республіки. Так, 29 квітня 1918 р. Українська Централь-

на Рада прийняла Конституцію Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). У ст. 27 Конституції УНР встановлювалося, що Всенародні Збори обираються загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорційним голосуванням усіх, хто користується громадянськими і політичними правами на Україні і в них судово не обмежений. У ст. 29 передбачалося, що депутатом Українських Установчих Зборів може бути обраний кожний не обмежений у своїх правах громадянин УНР, котрому минуло 20 років [2]. Такі самі положення містились і в Конституції Західно-Української Народної Республіки (Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії). Таким чином, законодавством УНР вперше проголошувалася рівність виборчих прав незалежно від майнового стану та соціального походження, а також статі.

Установлення радянської влади в Україні позначилося на формуванні української виборчої системи. Стаття 20 Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки 1919 р. передбачала наявність виборчих прав тільки у осіб, яким виповнилося 18 років і які належать до робітничо-селянського класу. Також виборче право надавалося іноземцям, які належали до робітничого класу і трудового селянства. При цьому відповідно до ст. 21 Конституції УСРР виборчого права позбавлялися: 1) особи, що користуються найманою працею з корисливою метою; 2) особи, які живуть на нетрудові прибутки, а саме прибутки з підприємства, маєтків і под.; 3) приватні торговці, комерційні посередники; 4) ченці і духовні настоятелі церков та релігійних культів; 5) службовці і агенти колишньої поліції окремого корпусу жандармів та охоронних відділів, а також члени панувавшого монаршого дому; 6) особи, визнані встановленим чином божевільними, а також особи, що перебувають під опікою; 7) особи, засуджені за ганебні та корисливі вчинки на строк, установлений законом, або судовим вироком [7, с. 3–4]. Отже, на початкових етапах свого становлення радянська влада не допускала наявності загального і рівного виборчого права. Тільки новоприйнята у 1937 р. Конституція (Основний Закон) УРСР у ст. 133 проголосила проведення виборів на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Стаття 134 визначила, що всі громадяни УРСР, які досягли 18 років, незалежно від расової і національної належності, віросповідання, освітнього цензу, осілості, соціального походження, майнового стану та колишньої діяльності, мають право брати участь у виборах депутатів і бути обраними, за винятком божевільних і осіб, засуджених судом з позбавленням виборчих прав [7, с. 55]. Такі положення надали змогу багатьом виборцям взяти участь у виборах. Так, якщо в 1926 р. через значні класові обмеження у виборах до місцевих Рад брали участь 50,8 % загальної чисельності виборців, у 1934 р. – 85 %, то в 1939 р. – понад 99 % виборців [12, с. 102]. Але ця ситуація не зовсім

відповідала загальноприйнятим поняттям про загальне, рівне і пряме виборче право, оскільки згідно із ст. 141 тієї ж Конституції право виставлення кандидатів на вибори забезпечувалося за громадськими організаціями і товариствами трудящих.

Після падіння у 1991 р. комуністичного режиму в Україні скасовується монополія комуністичної партії. У ст. 71 Конституції України визначено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення [1].

Вибори до Верховної Ради України відбуваються за змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою. Половина складу Верховної Ради України, а це 225 народних депутатів, обирається за партійними списками в єдиному багатомандатному загальнодержавному окрузі, а ще 225 – в одномандатних округах. Депутатом Верховної Ради України може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає в Україні протягом п'яти останніх років. Вибори до органів місцевого самоврядування проводяться за різними системами: 1) до сільських і селищних рад – за мажоритарною системою в одномандатних округах; 2) вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад – за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою: одна половина депутатів місцевих рад обирається за виборчими списками від місцевих організацій політичних партій в єдиному багатомандатному виборчому окрузі; друга половина обирається за мажоритарною системою в одномандатних виборчих округах. Депутатом місцевої ради може бути обраний громадянин, який на день виборів досяг 18 років і має право голосу.

На перший погляд до системи виборів повернуто принцип загального, рівного і прямого виборчого права. Проте це не зовсім так. Законодавство встановило певні необґрунтовані обмеження. У ст. 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» встановлено обов'язковість внесення грошової застави для реєстрації кандидатом у народні депутати України. У разі невнесення такої застави претенденту в кандидати у народні депутати Центральна виборча комісія відмовляє в реєстрації. Розміри застави встановлюються так: для кандидата у народні депутати за партійним списком у загальнодержавному багатомандатному окрузі – у розмірі двох тисяч мінімальних заробітних плат; для кандидата у народні депутати, який балотується в одномандатному окрузі, – у розмірі дванадцяти мінімальних заробітних плат. Неважко підрахувати, що під час виборів до Верховної Ради України у 2012 р., враховуючи, що розмір мінімальної заробітної плати у жовтні – листопаді 2012 р. становив 1 118,00 грн, партія за партійний список депутатів

мала викласти 2 236 000,00 грн, а кандидат в одномандатному окрузі – 13 416,00 грн. При цьому, за даними Державної служби статистики України, середня заробітна плата по Україні у 2012 р. становила 2 999,00 грн. Таким чином, жодний пересічний громадянин не мав можливості стати кандидатом у народні депутати України, тобто скористатися своїм пасивним виборчим правом. У той самий час у п. 1 ст. 3 вже згаданого Закону України роз'яснено, що вибори депутатів є рівними: громадяни України беруть участь у виборах депутатів на рівних засадах. Отже, положення статей 3 та 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» суперечать одне одному. Крім того, положення ст. 56 суперечить також вже цитованій ст. 71 Конституції України та ст. 24 Конституції України, де зазначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Цією ж статтею не допускаються привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Наявність обов'язкової грошової застави для реєстрації кандидатом у народні депутати є обмеженням прав людини за соціальним походженням та майновим станом.

Ще одним нюансом виборчої системи є обов'язкова партійна належність кандидатів для участі у місцевих виборах. У п. 2 ст. 35 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» встановлено, що право висунення кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, у тому числі міст Києва та Севастополя, районної у місті ради, а також на посади міського голови реалізується виборцями через місцеві організації партії. Така норма порушує не тільки пасивне виборче право, а й активне, оскільки виборці не завжди мають намір голосувати за представника певної політичної сили. Зазначене положення суперечить ст. 4 згаданого Закону України, яка гарантує принцип рівності виборів, статтям 24, 71 Конституції України, а також ст. 36 Конституції України, яка забороняє примушення до вступу в будь-яке об'єднання громадян та обмеження у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій. Вимога щодо реалізації права висунення кандидатів в обласні і міські ради через місцеві організації партії саме є обмеженням прав людини за неналежністю до політичної партії.

Крім законодавчих, є практичні проблеми застосування законів. За результатами моніторингу виборів до Верховної Ради України у 2012 р. громадськими організаціями було встановлено низку систематичних порушень. Основними з них є: 1) непрямий підкуп виборців; 2) використання адміністративного ресурсу.

Непрямий підкуп виборців став однією з основних технологій впливу на волевиявлення громадян. Хоча п. 13 ст. 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» забороняється проводити передвиборчу агітацію, що супроводжується наданням виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей, було зафіксовано масові порушення цієї норми в обхід законодавства, зокрема за допомогою благодійних фондів. У період виборчої кампанії активно діяли численні псевдоблагодійні фонди, робота котрих спрямовувалася на виборців у межах округу, в якому балотувався кандидат. За допомогою таких фондів проводилися благодійні акції, безкоштовно роздавалися продуктові набори, ліки та інші матеріальні цінності, вручалися грошові допомоги та стипендії, закуповувалося обладнання для соціальних та освітніх закладів. Спостерігачі громадських організацій відзначають неефективність законодавчих обмежень щодо підкupu виборців, який масово застосовувався кандидатами. Це пов'язано насамперед із тим, що благодійні фонди реєструються із використанням у власному найменуванні прізвища, імені та по батькові майбутнього кандидата. При цьому сам кандидат не виступає його засновником і де-юре немає ніякого стосунку до його діяльності, а тому діяльність такого фонду не вважається передвиборчою агітацією. Наприклад, у день голосування на парламентських виборах 2012 р., коли передвиборча агітація заборонена, у м. Бердичів Житомирської області на одній із будівель центральної вулиці висів плакат із рекламою благодійного фонду, який носив ім'я одного із кандидатів. Місцеві органи влади та окружна виборча комісія були позбавлені будь-яких законодавчих підстав для зобов'язання зняти зазначений плакат, оскільки засновником фонду не був кандидат, ім'я якого використовувалося у назві фонду.

Спостерігачі громадських організацій відзначали і значне використання адміністративного ресурсу, яке полягало у залученні державних та місцевих бюджетів і програм на підтримку потенційних кандидатів. Діючі народні депутати, посадовці центральних та місцевих органів влади, політики, наближені до влади, у своїй виборчій кампанії видавали результати поточної діяльності органів влади з розв'язаннями соціально-економічних проблем громадян за особисті досягнення. Досить часто такими методами послуговувалися політики, які не мали прямого стосунку до органів влади, але негласно ними підтримувалися. Такі схеми, зокрема, застосовано у м. Києві. Через масштабне використання адміністративного ресурсу в інтересах окремих партій можливості для відкритої та конкурентної боротьби між кандидатами були доволі обмеженими.

Таким чином, сучасна українська виборча система містить значні недоліки в реалізації принципу загального, рівного і прямого виборчого права, які

були притаманні їй ще у попередні століття та досі не виправлені. Серед основних можна назвати: 1) як і за часів радянської України, встановлено партійну монополію під час висунення кандидатів в обласні, районні, міські ради і на посаду міського голови; 2) наявність обов'язкової грошової застави для кандидата у народні депутати України, чим обмежуються виборчі права громадян за соціальним походженням та майновим станом. Така сама ситуація існувала у ХІХ ст., коли виборчі права мали тільки заможні громадяни; 3) непрямий підкуп виборців і застосування адміністративного ресурсу, що було притаманно виборчій системі Київського генерал-губернаторства.

Зазначені проблеми мають розв'язуватися за допомогою філософсько-правового осмислення сутності принципу загального, рівного і прямого виборчого права.

Важливий внесок у розуміння зазначеного поняття зробив відомий український учений, філософ права, академік Української академії наук Богдан Кістяківський (1868–1920). У своїх наукових працях він торкався проблем формування конституційної моделі державного управління, що було доволі актуальним для України кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зміст принципу загального, рівного і прямого виборчого права науковець розглядав крізь призму поняття «конституція». Під конституцією Б. Кістяківський розумів сукупність правових норм або норм установчого характеру, які закріплюють устрій держави з народним представництвом, визначають склад та організацію вищих органів влади, гарантуючи при цьому підзаконність діяльності органів державної влади та недоторканість визначених прав особи [13, с. 99]. Конституція надає народу право на безпосередню участь в управлінні державними справами, зокрема в організації і функціонуванні органів державної влади. Самі ж органи державної влади мають чітко дотримуватися законів і в жодному разі не обмежувати визначені конституцією права громадян. При цьому конституція має бути не октройована (подарована монархом народу), а завойована народом, тобто така, яку народ установив своїми силами. «Найбільш досконалою конституцією є та, яка створюється установчими зборами на основі виключних установчих прав нації, здійснюваних у всій їх повноті», – писав Б. Кістяківський [13, с. 100]. На його думку, створення конституції є всенародною справою, а тому і установчі збори зі створення такої конституції теж мають бути всенародними. У статті «Конституція дарована і конституція завойована» Б. Кістяківський, аналізуючи «Височайший маніфест про вдосконалення державного порядку», який було видано владою 17 жовтня 1905 р. з метою зняття напруження невдоволення народних мас, писав про тодішнє становище і майбутнє України та українського народу так: «Але якщо верховна влада в силу зовнішніх умов не може, навіть і при бажанні, вказати вихід із сучасного неспокійного стану, зміцнивши державне буття країни на

нових основних шляхах дарування конституції, то на перший план висуваються установчі права і функції нації. Те, що здатний зробити був уряд, повинна здійснити нація. Нас завжди дивувало і вражало, коли ми зустрічали із сумнівами чи запереченнями верховних установчих прав нації. Деякі політики намагаються подати справу так, нібито партії, які вимагають установчих зборів, приписують нації права, зовсім не належні їй. Останнім часом до цих політиків приєднався і кн. Є. М. Трубецької, який, між іншим, звинувачує конституційно-демократичну партію в тому, що видала населенню вексель на установчі збори, по якому не може сплатити. Але ж ніяка політична партія не може видавати населенню вексель на те, що складає його невід'ємну належність. Установчі права і функції стосовно свого власного державного ладу є найсвятіше, найбільш природне й основне право будь-якої нації. Не крайні політичні партії приписують і присвоюють нашій нації установчі права, а слабкість уряду, його нездатність позбавити нашу країну від смуту хоча б шляхом дарування прийнятної для населення конституції. Сам уряд проти своїх намірів поновлює нашу націю в її корінних і природних правах» [9, с. 107]. Як бачимо, Б. Кістяківський вважав право народу на участь в управлінні державою його природним і невід'ємним правом, яке не може належати тільки йому і нікому іншому, у тому числі політичним партіям. У зв'язку із цим основною умовою верховенства закону є наявність народного представництва як органу законодавчої влади.

Український філософ Михайло Драгоманов (1841–1895) у праці «Історична Польща та великоруська демократія», аналізуючи історичні передумови формування соціал-демократичних течій в українському суспільстві та стосунки їх представників із представниками подібних течій сусідніх народів, визначав народне представництво як союз общин чи областей у межах одного народу (нації) або декількох, який необхідний для охорони політичної свободи [5, с. 218–219]. У «Проекті заснування Статуту українського суспільства “Вольний союз” – “Вільна спілка”» він уточнює, що народне представництво має охоплювати представників усіх регіонів держави, професій, а також не тільки більшість, а й меншість: «Закони про виборчі сходи і округи мають бути складені таким чином, щоб обрані могли представляти не тільки мешканців усіх місцевостей, але і по можливості усіх видів занять, а також не тільки більшість, а й меншість» [6, с. 282]. Тобто М. Драгоманов наголошував на важливості участі у народному представництві всіх прошарків населення незалежно від їх соціального походження чи майнового стану, а також перебування у більшості чи меншості.

В українській філософії права кінця XIX – початку XX ст. сформувалася думка, відповідно до якої принцип загального, рівного і прямого виборчого права є безпосереднім правом народу на здійснення свого невід'ємного і при-

родного права на участь у народному представництві, яке, у свою чергу, полягає в урахуванні інтересів усіх соціальних груп населення незалежно від їх соціального походження, майнового стану або політичних поглядів та інтересів меншості населення держави.

Сучасні українські вчені (Ю. Тодика, В. Журавський та ін.) під принципом загального, рівного і прямого виборчого права розуміють можливість громадян безпосередньо брати участь у виборах без обмежень їхніх виборчих прав чи надання певних привілеїв одних перед іншими, крім обмежень, установлених законодавством [11, с. 265–266]. На думку Л. Козодоя, зазначений принцип означає, що активне та пасивне виборче право визнається за всіма особами, які відповідають певним ознакам, установленим законодавством. Коло суб'єктів, за якими визнається виборче право, обмежується спеціальними юридичними кваліфікаціями [10, с. 5].

Принцип загального, рівного і прямого виборчого права, на нашу думку, можна визначити як безперешкодне забезпечення природного права всіх громадян України на участь в управлінні державними справами незалежно від їх соціального походження, майнового стану, політичних поглядів, а також наближення до ресурсів держави. Основними ознаками зазначеного принципу є: 1) можливість брати участь у виборчому процесі як кандидати і бути обраними незалежно від того, є у них партійна приналежність чи підтримка певної партії або немає, оскільки жодна партія не має права присвоювати право народу на представництво його інтересів; 2) обов'язкова участь представників усіх верств населення в народному представництві; 3) забезпечення однакових можливостей усім кандидатам для проведення агітаційної кампанії незалежно від їх наближення до адміністративного ресурсу; 4) відкритість джерел фінансування виборчих кампаній кандидатів; 5) відсутність будь-яких обмежень щодо виборчих прав особи, крім тих, які є об'єктивними, а саме: наявність громадянства, певний вік, судимість, обмеження дієздатності.

Тепер визначимо кроки, за допомогою яких можна забезпечити реалізацію принципу загального, рівного і прямого виборчого права: 1) скасувати вимогу ст. 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно обов'язкової наявності грошової застави для реєстрації кандидатом у народні депутати України. З метою зменшення ризику реєстрації так званих «технічних кандидатів» повернути вимогу про подання до Центральної виборчої комісії підписних листів громадян на підтримку кандидата у народні депутати України чи виборчого списку партії у кількості не менше 10 % підписів від загальної кількості виборців округу для кандидатів в одномандатних округах та не менше 5 % підписів (ураховуючи відсотковий рівень прохідного

бар'єру для партії) від загальної кількості виборців України для партій. При цьому партії мають зібрати підписи на свою підтримку у 2/3 областей України; 2) скасувати норму п. 2 ст. 35 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», за якою право висунення кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, в тому числі міст Києва та Севастополя, районної у місті ради, а також на посади міського голови реалізується виборцями лише через місцеві організації партії. Надати можливість висунення зазначених кандидатів шляхом самовисування; 3) запровадити у ст. 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» та ст. 53 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» норму такого змісту: «Під час проведення виборчої кампанії благодійна діяльність та діяльність благодійних організацій на території України (у Законі про місцеві вибори: «на території адміністративно-територіальної одиниці». – В. Г.) та (або) території одномандатного виборчого округу, де проводяться вибори, зупиняється до моменту завершення виборчої кампанії. Під час проведення виборчої кампанії дозволяється проведення благодійної діяльності та діяльності благодійних організацій тільки у зв'язку із порятунком життя і здоров'я людей, проте висвітлення такої діяльності у період виборчої кампанії у засобах масової інформації, рекламних проспектах і брошурах, агітаційних матеріалах тощо забороняється. Зареєстрованим кандидатам у народні депутати України (у Законі про місцеві вибори: «кандидатам в депутати Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів». – В. Г.) забороняється брати участь у загальнодержавних і місцевих заходах, пов'язаних із діяльністю центральних і місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, а також святкових заходах, організованих зазначеними органами».

Огляд сучасного стану виборчої системи, філософсько-правових поглядів на формування органів народного представництва та історичного досвіду дозволяє зробити такі **висновки**. Основною передумовою реалізації українськими громадянами своїх виборчих прав є забезпечення доступності для використання свого активного і пасивного виборчого права. Сучасне виборче законодавство не надає такої можливості, що негативно позначається на розвитку громадянського суспільства. Розв'язання зазначеної проблеми можливе лише шляхом внесення відповідних змін до законів на основі філософсько-правового розуміння сутності прав народу на безпосереднє управління державою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30.
2. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) // Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. – К. : Філол. і соціол. думка, 1992.
3. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 10.07.2010 № 2487-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 35.
4. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 10.
5. Драгоманов М. Исторична Польща та великоруська демократія // М. Dragomanoff. Oeuvres politiques. Tome 1. – Paris, Société Nouvelle de Librairie et D'Édition 17, Rue Cujas, 1905. – P. 1–268.
6. Драгоманов М. Проект заснування Статуту українського суспільства «Вольний союз» – «Вільна спілка» // М. Dragomanoff. Oeuvres politiques. Tome 1. – Paris, Société Nouvelle de Librairie et D'Édition 17, Rue Cujas, 1905. – P. 273–375.
7. Історія Української Конституції / упоряд.: А. Слюсаренко, В. Томенко. – К. : Право, 1997. – 277 с.
8. Кальницький М. Історія голосування у Києві / М. Кальницький // Право киян. – 2012. – 6 листоп. – (№ 21).
9. Кістяківський Б. Конституція дарована і конституція завойована / Б. Кістяківський // Вибори та демократія. – 2012. – № 2 (32). – С. 105–109.
10. Козодой Л. Принципи загального виборчого права: теоретико-конституційний аналіз / Л. Козодой // Вибори та демократія. – 2009. – № 3 (21). – С. 4–8.
11. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2002. – 544 с.
12. Рисіч Й. Вибори: від формалізму до демократизму (досвід України в 70–90-ті роки ХХ ст.) / Й. Рисіч, Л. Литовченко // Вісн. ТДТУ. – 1996. – № 1. – С. 101–111.
13. Стецюк П. Богдан Кістяківський про конституцію, конституційну державу та конституціоналізм / П. Стецюк // Вибори та демократія. – 2012. – № 2 (32). – С. 97–104.

ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Горленко В. В.

Рассмотрены философско-правовые взгляды украинских ученых на вопрос участия народа в управлении государством и процесс исторического развития избирательной системы Украины. Проанализировано действующее избирательное законодательство, определены его основные недостатки. Проведен обзор процедуры выборов

парламента и местных органов самоуправления Украины. Даны рекомендации относительно возможных путей усовершенствования украинского избирательного законодательства с учетом развития гражданского общества.

Ключевые слова: выборы, избирательная система, гражданское общество, народное представительство, местное самоуправление.

PHILOSOPHICAL-LEGAL ANALYSIS AND HISTORICAL PRECONDITION OF UKRAINIAN ELECTION SYSTEM FORMATION IN CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT CONTEXT

Gorlenko V. V.

This article is dedicated to Ukrainian scientists philosophical-legal opinions on people's state management questions and Ukrainian election system historical formation process. Analyze living election legislation and basic defect. Elections of parliament and local self-government of Ukraine procedure review. Author gives proposition about modernization Ukrainian election legislation (to consider civil society development).

Key words: civil society, election, election system, people's representation, self-government.

